

ЗАБОРАВЉЕНИ ПИСАЦ СИМЕОН ЖИКИЋ ИЗ ПОГРАНИЧНЕ ОБЛАСТИ ИСТОЧНЕ СРБИЈЕ ПРЕМА РУМУНИЈИ И БУГАРСКОЈ

Српска књижевна историографија у досадашњим истраживањима није уочила чињеницу да је у је области Источне Србије на крају 19. и у првој половини 20. вијека стварао прота Симеон Жикић (1878–1964). Оставио је иза себе, углавном у рукописној заоставштини, више дјела: три романа (*Говор срца*, *На своје послу*, *За указом*), двије књиге приповједака (*Парохијске слике и прилике*, *Тешка времена*), једну књигу расправа и чланака (*Пастирска реч*), те обимну аутобиографско-мемоарску књигу (*Моји мемоари*). Сви наведени текстови претежно су тематски везани за живот тимочке области Источне Србије и пограничне српске области према Румунији и Бугарској у посљедњој трећини 19. и почетне четири деценије 20. вијека, док је у рукопису мемоара запажено мјесто припало и опису живота у Русији, гдје се школовао од 1897-1905. године. Захваљујући текстолошком раду Владане Стојадиновић сви наведени рукописи објављени су у Едицији „Завештања“ Народне библиотеке „Његош“ из Књажевца од 2010. до 2015. године, а у 2017. години објављен је и зборник радова *Сима Жикић, сведок времена*. Тиме је у српску књижевну историографију напоскон био укључен књижевник који је простор Источне Србије на равноправан начин увео у токове српске књижевности.

Кључне речи: српска књижевност, заборављени писци, источна Србија, пограничне области, романи, приповетке, мемоари.

1.0. У другој половини 19. и на почетку 20. вијека поједини српски крајеви добили су своје мајсторе приповједаче. Као што је приповједач српског приморја и Паштровића био Стефан Митров Љубиша, као што је приповједач српске Војводине и Сентандреје био Јаков Игњатовић, а Мачве Јанко Веселиновић, као што је приповједач западне Србије био Милован Ђ. Глишић, а Шапца Лаза К. Лазаревић, као што је приповједач Срема био Павле Марковић Адамов, а приповједач Далмације, Боке Которске, Цетиња и Београда, био Симо Матавуљ, као што су писци Београда били Светолик Ранковић, Војислав Илић и Бранислав Нушић, а писац Шумадије Радоје Домановић, као што је сликар Ниша и јужне Србије, а затим и родне Бачке, те Београда, био Стеван Сремац, а Врања и Пчиње Бора Станковић, тако је и

¹ goran.maksimovic@filfak.ni.ac.rs

прота Симеон Жикић у првој половини и средином 20. вијека постао аутентични писац и приповједач градова Књажевца и Зајечара, као и читавог тимочког поднебља Источне Србије.

1.1. Рођен је у Зајечару 16. јануара 1878. године у трговачкој породици од оца Живојина и мајке Станије. Након ране очеве смрти, одрастао је у сиромаштву са још двојицом браће, уз велики труд пожртвоване мајке. Основну школу и пет разреда гимназије завршио је у Зајечару, а затим је због изразитог талента за цртање, на препоруку наставника цртања Николе Марковића, те уз нарочиту помоћ епископа тимочког Мелентија (1891–1911), отишао на двогодишње школовање у Русију, у живописачку школу у Тројицко-Сергејевској лаври (1897-1899). Након тога уписао је Духовни семинариј у Новочеркаску на Дону, у којем је провео шест година (1899-1905). Одмах по повратку у Србију одслужио је војни рок, а затим је радио као учитељ у селима Облацина код Ниша и Васиљ поред Књажевца, све до 1909. године, када је рукоположен за свештеника и када је започео парохијалну службу у тимочким селима Планиница, Криви Вир и Луково.

Жикић је био активни учесник у Првом и Другом балканском рату 1912–13. године. У годинама Првог свјетског рата и бугарске окупације простора југоисточне Србије био је у избјеглиштву у различитим градовима (Параћин, Јагодина, Београд, Винча), да би се након окончања рата вратио у Књажевац тек 1920. године, када је добио управу у другој књажевачкој епархији, која је обухватала дио града Збириште, као и села Трговиште, Штитарац, Видовац, Жуковац. Поред свештеничког позива предводио је веома жив друштвени и културни живот у Књажевцу, а нарочито се истицао писањем и сликањем, свирањем флауте и виолине, као и просветним радом на часовима вјеронауке и цртања у књажевачкој гимназији. Истакао се и обнављањем друштва Црвеног крста у Књажевцу и његовим руковођењем готово петнаестак година. Учествовао је у покретању Светосавског добротворног бала у Књажевцу. Активно се бавио рјешавањем социјалног статуса свештенства у Србији. За друштвени рад и допринос српском народу, добитник је двије златне медаље за учешће у ратовима 1912–13. године, добитник је ордена Светог Саве за приповједачки и сликарски рад, као и два ордена Црвеног крста, те ордена Југословенска круна IV степена за умјетност. Умро је у Књажевцу 15. новембра 1964. године, а сахрањен је у порти цркве Светог Ђорђа у Књажевцу. (Стојадиновић, 2014: 7-15)

2.0. У умјетничком погледу Жикић је био прави сликар тимочког поднебља, јер је поред књижевног рада посвећеног овоме простору, а који сачињавају три романа (*Говор срца*, *На своме послу*, *За указом*), тридесетак приповједака објављиваних у периодици, те аутобиографско-мемоарски записи *Моји мемоари*, оставио и шездесетак умјетничких слика (уља

на платну, акварели, цртежи, иконе), заснованих на људима и мотивима из књажевачког краја. Књижевне прилоге је најчешће објављивао у црквеним листовима и часописима (*Пастирска реч*, *Весник српске цркве*, *Летопис Тимочке епархије*, *Гласник епархије Тимочке*, *Весник – недељни црквено политички лист*), у периоду између два свјетска рата, а највећи њихов дио је остао сачуван у рукописној заоставштини, која је заслугом Владане Стојадиновић приређена за штампу и објављена у едицији *Завештање* Народне библиотеке „Ђегош“ у Књажевцу од 2010. до 2015. године. Објављена су три романа: *Говор срца* (Жикић, 2010: 283), *На своме послу* (Жикић, 2011: 336), *За указом* (Жикић, 2013: 293); двије књиге скупљених приповједака под називом *Парохијске слике и прилике* (Жикић, 2012: 276) и *Тешка времена* (Жикић, 2014: 274), књига сабраних црквених расправа *Пастирска реч* (Жикић, 2014: 179), те на крају и књига аутобиографско-мемоарске прозе *Моји мемоари* (Жикић, 2015: 720). Независно од тога у издању Завичајног музеја у Књажевцу, а уз приређивачки напор Милене Милошевић-Мицић, из рукописа је 2011. године објављен Жикићев уџбеник цртања под називом *Конспективни преглед историје уметности: кад мнидијах бити учитељ цртања*.

2.1. Жикићев приповједачки рад карактерише наглашена тематска усмјереност на људе, прилике и догађаје из поднебља Источне Србије, са посебним акцентом на простор Књажевца и Зајечара, дјелимично и Ниша, а затим у нешто мањем обиму и других српских области, као што су Подунавље и Банат, у временском распону од посљедњих деценија 19. вијека до краја треће деценије 20. вијека. Укупно тридесетак прикупљених приповједака написано је у периоду од 1914. до 1960. године и објављено, углавном у наставцима, у бројним црквеним листовима и часописима тога времена, као што су: *Пастирска реч*, *Весник – недељни црквено политички лист*, *Весник српске цркве*, *Летопис Тимочке епархије*, *Гласник епархије Тимочке*. Приповијетка *Поп Видоје* објављена је у посебном издању 1921. године у Зајечару. (Максимовић, 2012: 359-364)

Жикићеве приповиједне теме обухватају свакодневни живот у парохији, који је био утемељен на изворним народним обичајима и фолклорним представама, као што је обред призивања кише у сушним љетњим данима, али и на предрасудама и бројним вјеровањима у нечастиве силе и натприродна бића, као што су вампири и утваре. Такве су приповијетке *Залутао*, *Једно опело*, *Вампир*, *Литија*. Слика народног живота прожета је и аутентичним приказима социјалне биједи, дубоког сиромаштва, непросвијећености и бројних болести, које су растакале биће тог народа. Приповијетка *Поп Видоје* утемељена је на приказивању трагичне животне судбине појединаца, а заснована је на пажљивим психолошким анализама јединке која је доживјела психички слом услед породичне трагедије губитка супруге и дјете. У равни наративног поступка, Жикић је у овој приповиједи веома

близак приповиједању Светолика Ранковића. Сличан приповиједни заплет проналазимо у приповиједи из сеоског живота *Божја казна* о трагичном животном путу и скончању сељака Стојана, кога је у раном дјетињству као нахоче пронашла српска војска у вихору Српско-турских ратова 1875-77. године. Приповијетка *Сапароси* има заплет изграђен на сукобу двије поповске породице, у којима нетрпељиве попадије имају улогу главних подстрекача, што у равни литерарних аналогја асоцира на чувени Сремчев роман *Поп Тира и поп Спира* (1898), па је прожета и наглашеним критичко-сатиричким и саркастичким тоном у циљу разобличавања и исмијавања људске глупости, те ирационалних паланачких страсти и себичности.

Жикићеве приповиједни заплети о људима и приликама дубоко су условљени и прожети крупним историјским догађајима, као што су били Српско-турски ратови 1875-77. године, а затим и Први свјетски рат и нарочито страдање српског народа и српског свештенства у југоисточној Србији у времену злогласне бугарске окупације овога простора. Такве су приповијетке *Пре десет година распеће*, *Горка чаши*, *Марта*. Двије приповијетке *Наш Боле* и *Лила* тематизују судбину појединаца, као и страдање читавог српског народа у Банатском подунављу у годинама Првог свјетског рата и мађарске окупације овог простора.

Један други приповиједни круг бави се незаслуђеном судбином која је затекла старе свештенике одмах по окончању тих ратова. У тешким временима ропства под Турцима и окупације под Бугарима били су чувари народног идентитета и вјере, били су изложени страдању и физичком уништењу, а одмах након ослобођења проглашени су за сувишне и неуке, а на њихово мјесто су довођени млади и образовани теолози. Таква је приповијетка *Стари Израил*. Приповијетка *Свештеник борац* казује о страдању у миру оних теолога који су се као народни трибуни борили за људска и политичка права своје професије и достојанствен живот свештенства.

Посебно приповиједно мјесто заузимају приповијетке *Заборањен* и *Залутала овца*. У првој је приказана је трагична судбина јуродивог сеоског младића Боре. У другој је приказано покајање блудног сина Радета Радаковића, који се заљубио у пјевачицу Циганку, па је због тога напустио кућу и промијенио вјеру, а онда пред велики хришћански празник Васкрс доживио просветљење и вратио се у окриље породице.

У тематски разноврсном и различитом наративном обухвату, Жикићеве приповиједање карактеришу препознатљиве постичке особине, које се огледају у степенастом грађењу заплета, у наглашеним и успјелим дескриптивним уводима, те у наративним расплетима и епилозима који су карактеристични по временским опкорачењима у циљу убрзавања приповиједања и телеграфског информисања читалаца о расплету претходних догађаја или људских судбина. То је нарочито препознатљиво у дужим приповиједним текстовима, који имају обиљежја романескних предложака, као што су: *Поп Видоје*, *Сапароси*, *Наш Боле*, *Божја казна*.

Међу успјелим дескриптивним уводима издвајамо описе позне јесе-
не у приповијеткама *Залутао* и *Вампир*, опис ведрог мајског дана у при-
повиједи *Марта*, опис зиме у предбожићним данима у приповиједи *Горка*
чаша, опис природе у данима љетње суше у приповиједи *Литија* или љетње
врућине и оморине у приповиједи *Једно опело*. Жикићеве наративне екс-
позиције имају наглашену функционалност и уводе читаоце на аутентичан
начин у приповиједне заплете било да се ради о казивању о народним вје-
ровањима у нечастиве силе или народним обредним радњама, као што су
литије за призивање кише у сушним љетњим данима. Поједине наративне
експозиције имају форму приповиједних апотеоза, као што је у приповиједи
Пре десет година распеће увод заснован на величању древне славе града
Ниша, античког полиса и колијевке првог хришћанског цара, у функцији
каснијег наративног заплета о бугарским злочинима над српским свештени-
цима у овом граду у току окупације у Првом свјетском рату.

3.0. За историју српске књижевности посебно могу бити важни тексто-
ви Жикићевих романа: *Говор срца*, *На своме послу* и *За указом*. Први од на-
ведених романа, *Говор срца*, објављен је дјелимично као приповијетка под
насловом „Кад срце говори“ у књажевачком листу *Заглавак* 1935. године, а
потом је у цијелости публикован из рукописа 2010. године, други роман *На*
своме послу објављен је из рукописа по први пут 2011. године, а трећи роман
За указом публикован је такође из рукописа први пут 2013. године.

3.1. Роман *Говор срца* тематски је везан за простор Ниша и јужне Ср-
бије, те за бројне друге балканске просторе (Косово и Метохија, Скадар и
Албанија, Крф и Грчка, Скопље и Македонија), у судбоносним историјским
годинама балканских ратова и поготово Првог свјетског рата. Кратак осврт
на жанровску типологију овог дјела упућује нас на закључак да се ради о
„развојном“ типу романа или роману „личности“ у којем је испричано поро-
дично поријекло, дјетињство, школовање и одрастање, а затим и цјелокупна
тегобна животна судбина, те изложена сложена карактеризација главног ју-
нака Димитка Мунчића из Ниша, који је стицајем историјске судбине, иако
је био обичан нишки кафеџија, постао учесник и свједок неких од најкруп-
нијих историјских догађаја са судбину српског народа из година балканских
ратова и Првог свјетског рата. У том погледу, роман *Говор срца* у жанров-
ском погледу представља веома захтјевну грађевину, у којој „развојни“ тип
романа, иначе доминантан у уводним поглављима дјела, прераста у „исто-
ријски“ роман или роман „времена“, у којем васкрсавају бројни аутентични
догађаји (повлачење српске војске преко Албаније у јесен и зиму 1915. годи-
не, вријеме проведено на Крфу (1915–1918), велика ратна офанзива српске
и савезничке војске и пробој Солунског фронта 1918. године), као и број-
не конкретне појаве и личности (Војвода Вук, Војвода Степа Степановић,

Краљ Петар Први Карађорђевић, Краљ Александар Карађорђевић, албански вођа Есад-паша и слично). Са треће стране, у жанровском погледу рукопис романа *Говор срца* можемо читати и као роман „простора“ или „друштвени“ тип романа, у којем се сусрећемо са аутентичном сликом приватног и јавног живота на југоистоку Србије на размеђу 19. и у првим деценијама 20. вијека. Односи се то прије свега на породичну и социјалну слику патријархалног свијета, на начин живота обичног човјека, на начин одијевања, исхране и дјеловања у друштвеној заједници, на љубавне и емотивне односе, на уговарање и склапање бракова, на привређивање и економски опстанак и слично. У том смислу, издваја се јунакова апотеоза родног града Ниша, као оног уточишта у којем обичан човјек проналази сигурност и постојаност. Посебну умјетничку драгоценост, када је ријеч о тој друштвеној слици свијета, представља дочаравање аутентичног приватног и јавног живота, а поготово обесправљености српског народа у годинама њемачке и бугарске окупације у току Првог свјетског рата, те бруталног погрома српског свештенства и угледних личности од стране бугарских националиста, који су на сваки начин настојали да униште српски идентитет, језик и националну свијест, вођени илузијом великобугарске идеологије и увјерени да се српска војска, држава и династија никада неће опоравити од ратног пораза из 1915. године. (Максимовић, 2010: 272–276)

3.2. У композиционој основи романа *На своме послу*, који у поднаслову носи одредницу „роман из свештеничког живота“, налазе се двије наративне равни којима су суштински одређена и типолошка својства дјела. Прва наративна равна представља хронолошко казивање о развојном путу главног јунака дјела, српског православног свештеника Василија Теофановића, од раног дјетињства, преко школовања, добијања епархије и женидбе, каснијег преданог богослужења у епархији Чурушкој, до трагичне смрти у јануару 1942. године, приликом злочиначких рација које су окупатори, мађарски фашисти, починили над Србима и Јеврејима у Новом Саду и другим насељима дуж читаве српске Војводине. У тој наративној равни роман посједује препознатљива типолошка обиљежја романа личности или васпитног романа, у којем се у средишту приповиједања налази психолошка карактеризација и развојни животни пут главног јунака. У другој наративној равни долази до изражаја поступак асоцијативних амплификација и обликовања читавог низа дигресија у којима се расправља о социјалном статусу српских православних свештеника, у којима се излажу полемичке идеје о потреби промјена крутих канонских рјешења о забрани по којој свештеници нису имали право да склопе други брак чак ни онда када би трагично или усљед болести остајали без брачних сапутница и када су бројну њихову малољетњу дјецу остављали без праве породичне његе и бриге. У тој наративној равни која је комплементарна са бројним Жикићевим полемичким чланцима, као и текстовима Василија Теофановића, који су објављивани у *Веснику српске*

цркве и Српском Сиону, као и неким другим црквеним листовима у периоду између два свјетска рата, дјело поприма типолошка својства романа есеја или романа расправе. (Максимовић 2011: 320–326)

У тој првој и доминантној наративној равни, у којој се у средишту пажње налази обликовање животног пута и животних страдања главног јунака дјела, иначе стварне личности и пишчевог савременика, пријатеља и истомишљеника у борби за остварење нових социјалних и канонских права српских православних свештеника, долази до снажног укрштања аутобиографских конотација из стварног пишчевог живота са биографским појединоствима из стварног живота Василија Теофановића, који је заиста био свештеник у Чуругу дуже од педесет година (1889–1941), све до пензионисања, а потом и до смрти 1945. године. Остао је упамћен по томе што је на његов предлог сазидан иконостас цркве Светог вазнесења господњег у Чуругу и што је тај иконостас осликао чувени сликар Ђорђе Крстић. То је могуће препознати на основу упоређивања појединих романескних епизода са рукописом Жикићевих мемоара, као и са полемичким црквеним расправама и чланцима публикованим у појединим тадашњим часописима и листовима. Са треће стране, посебно у завршним поглављима дјела, у тој првој и доминантној наративној равни долазе до изражаја и типолошка својства историјског романа, поготово онда када су са доста пажње приказане околности настале након смрти краља Александра Карађорђевића у атентату у Марсеју 1934. године, затим конкордатска криза (1935–37), те почетак Другог свјетског рата у Краљевини Југославији и поготово трагични живот Срба у окупираној Војводини у току тог рата. Посебну трагичку кулминацију тај наративни романескни план добија у погромима Срба и Јевреја у већ поменим рацијама мађарских фашиста у току јануара 1942. године.

3.3. У роману *За указом*, који је написан 1951. године, проналазимо наративне стратегије карактеристичне за развојни тип романа. Казивање је организовано на проспективан начин, са доминантном свезнајућом стојном тачком приповједача, а прати животни пут главног јунака, Јовице Крстановића из Књажевца, од рођења и срећног дјетињства, преко трагичних и противурјечних животних епизода, до остварења два животна идеала: указног чиновничког звања, као и брака са дјевојком коју је волио. Поднаслов „роман из чиновничког живота“ упућује на елементе друштвеног романа, у којем су изложени важни аспекти јавног и приватног живота у међуратном развоју српског друштва, са посебним акцентом на друштвену слику свијета у градовима као што су Књажевац и Београд.

У уводном дијелу романа доминира свијет идиличног дјетињства, у којем је главни јунак растао под „стакленим звоном“ пренаглашене породичне заштите, под окриљем оца Драгомира, угледног књажевачког општинског чиновника, предане мајке Катарине, те имућне баке Живане. Међутим, противности животне судбине, почињу да покажују своје ћудљиво лице

од тренутка када је неочекивано умрла дјечакова бака, а затим изненадно обољела па убрзо и умрла дјечакова мајка, а отац потпуно поражен тим ненадним губитком, утјеху почео да тражи у алкохолу. Због тога је најприје превремено пензионисан, а затим је убрзо и тешко оболио и преминуо. Тиме се свијет идиличног јунаковог детињства потпуно урушава, а умјесто уредног школовања и великих животних планова да студира правне науке, његова егзистенција се преображава у голу и самотњачку борбу за социјални опстанак.

Након неуспјешног полагања велике матуре, а потом и служења сталног кадра, Јовица Крстановић добротом некадашњих очевих пријатеља постаје неуказни чиновник, архивар у срезу Заглавском, а његов предани рад у администрацији буди наду да ће једнога дана остварити животни циљ и постати указни чиновник. Та наглашена жудња «за указом», створиће читав низ непредвидивих животних ситуација кроз које је био принуђен да прође главни јунак прије него што је достигао свој циљ, а романескно приповиједање поред особина развојног и друштвеног романа, поприма и особине авантуристичког заплета. Напоредно са наведеним главним наративним линијама, могуће је издвојити и комплементаран композициони ток са елементима љубавног заплета чији су главни актери Јовица и дјевојка Радича, коју је познавао од дјетињства и са којом је заједно одрастао. Послије читавог низа неочекиваних препрека, па чак и невјенчане Радичинине брачне авантуре са путујућим трговцем и преварантом Антом Ашкеназом, животни путеви двоје јунака ће се изнова укрстити и то на срећан начин, тако да ће се скрасити и савити заједничко породично гнијездо у Аранђеловцу, гдје је главни јунак напокон добио указну чиновничку службу.

Романескно приповиједање о друштвеном животу између два рата са великим успјехом приказује приватни и јавни живот у Књажевцу и Београду. Поједине епизоде представљају праве мале записе о политичкој и културној историји тих средина. Поред престоничке слике живота, са сликама бројних кафана и хотела, са сликама градских четврти, историјских објеката и излетишта, са описима актуелних политичких догађаја и народних демонстрација, о којима се писац могао информисати и посредно из тадашње штампе, нарочито је на успјешан и аутентичан начин приказана слика свакодневног живота у Књажевцу. У роману се појављују конкретни топоними и објекти, прославе, институције, догађаји и људи, који су обиљежили међуратни живот овога града на Тимоку, а који су добрим дијелом комплементарни са Жикићевим записима остављеним у необјављеним мемоарским рукописима. Посебно издавајемо личност начелника Заглавског среза Стевана П. Вучковића, а затим и поједине објекте, попут кафане *Златно буренице* из Доње чаршије, коју су Књажевчани популарно називали *Последњи грош*, као и институција, попут Женске подружнице основане 1908. године при Женској занатској школи, затим и месног одбора Црвеног крста, који

су били познати по успјешном организовању забава за младе. Издавајмо и књажевачку премијеру позоришне представе Нушићевог драмског комада *Кнез Иво од Семберје* и слично. (Максимовић, 2013: 282–287)

4.0. Аутобиографско-мемоарску прозу проте Симеона Жикића чини више текстова у којима је приказан период од еговог рођења 1878. године, па све до 1945. године. Најзначајније мјесто припада тродјелном рукопису под насловом *Моји мемоари*, у којем је описано дјетињство и младост у Књажевацу, школовање у Русији, а затим и учитељски и свештенички позив, као и догађаји у Балканским ратовима (1912–1913), у Првом (1914–1918) и Другом свјетском рату (1941–1945). Сродно мјесто заузима и рукопис *Дневника из Русије* у којем је описано Жикићево школовање у овој земљи (1897–1905). Посебан додатак, уврштен уз мемоарски и дневнички текст, представља збирка сачињена од седамнаест пјесама, које су у рукопису окупљене под насловом *Успомене из школског живота у Васиљу, као учитељ од 1906. до 1910. године*, а приказују велику и неостварену Жикићеву љубав са младом учитељицом Јулијаном Ристић. (Максимовић, 2015)

О књижевном дјелу Симеона Жикића писали смо у новије вријеме у више наврата,² али по широком опсегу времена и разноврсности доживљених и описаних историјских догађаја, људи и географских простора, по аутентичности казивачких поступака и снажној документарно-умјетничкој пројекцији, рукопис мемоарске, аутобиографске и дневничке прозе, улази не само у ред најбољих Жикићевих дјела, него и у ред интересантнијих књижевних свједочења у цјелокупној српској књижевности, о људима и догађајима, у неизвјесном и тешком раздобљу од краја 19. па све до средине српског 20. вијека.

Управо зато што је рукопис мемоара писао на крају животног пута, као свеопшту синтезу цјелокупног доташњег рада, али и стварања на пољу књижевности и сликарства, могуће је успоставити бројне мотивске и про-

² Посебно издавајмо текстове: „У вртлогу историје“, поговор у књизи: Сима Жикић, *Говор срца*, роман, приредила: Владана Стојадиновић, Едиција „Завештање“, књ. 1, Народна библиотека „Његош“, Књажевац, 2010, стр. 272–276; „У вртлогу живота“, поговор у књизи: Сима Жикић, *На своме послу*: роман из свештеничког живота, приредила: Владана Стојадиновић, Едиција „Завештање“, књ. 2, Народна библиотека „Његош“, Књажевац, 2011, стр. 320–326; „Два романа из рукописне заоставштине протојереја Симе Жикића“, *Philologia Mediana*, год. IV, број 4, Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2012, стр. 77–86; „Приче из народног живота“, поговор у књизи: Сима Жикић, *Парохијске слике и прилике*, приредила: Владана Стојадиновић, Едиција „Завештање“, књига 3, Народна библиотека „Његош“, Књажевац, 2012, стр. 259–264; „Истрајност животних идеала“, поговор у књизи: Сима Жикић, *За указом*, приредила: Владана Стојадиновић, Едиција „Завештање“, књига 4, Народна библиотека „Његош“, Књажевац, 2013, стр. 281–287; „Живот и прича Симе Жикића“, предговор у књизи: Сима Жикић, *Моји мемоари*, приредила: Владана Стојадиновић, Едиција „Завештање“, књига 7, Народна библиотека „Његош“, Књажевац, 2015, стр. 7–11.

тотипске аналогije између појединих Жикићевих приповједака и романа, појединих чланака и расправа из домена црквеног живота, са његовим мемоарским записима. Посебно овом приликом издвајамо роман из чиновничког живота *На своје послу*, као и приповијетке: „Моја мајка“, „Поп Видоје“ и „Мали капетан“, које су касније објављене у приређеним збиркама *Парохијске слике и прилике* и *Тешка времена*.

Документарно-умјетничко Жикићево свједочење остварено је кроз три доминантна и узајамно дубоко прожета и сродна наративна поступка: аутобиографски, мемоарски и путописни. Аутобиографски поступак утемељен је на изразито личном плану, а обухвата субјективно виђење приватног и породичног живота, школовања, професионалне службе, личних опредјељења и емоција. У њему су описани породично поријекло, у којем је наглашено да му је отац Живојин био успјешан трговац, све док у Српско-турским ратовима (1875-1878) није била опустошена његова радња. Представљено је и рођење 4. (16) јануара 1878. године у Зајечару, а затим и најраније дјетињство, изненадна и прерана очева смрт још док је био у другој години живота, сиромашно и у сваком погледу тегобно одрастање, али уз несечичну жртву и предану бригу и љубав мајке Станије и двојице браће. Посебно је приказано рано школовање у родном граду и одлазак у Русију на даље образовање, а након повратка у Србију учитељска, а затим и свештеничка служба, женидба и брачни живот. У том сегменту казивања, посебно је детаљно описан осмогодишњи боравак у Русији (Свето-Тројицка Сергијевска лавра, Витанијска семинарија крај Москве, Духовна семинарија у Новочеркаску на Дону), гдје је стекао свештеничко образовање и гдје је на лијеп и темељит начин изучио живописачки и сликарски занат.

Мемоарски поступак утемељен је на изразито објективном плану, а заснован је на покушају што реалнијег приказивања крупних историјских догађаја кроз које је пролазио српски народ на крају 19. и у првој половини 20. вијека, а којима је Жикић био непосредни учесник, свједок и опсерватор. Наведени поступак настоји да сагледа судбину појединаца, њихових породица, познаника и пријатеља, као и читавих народа и простора, у вртлогу великих историјских догађаја, који су се одвијали без њихове воље, кривице или намјере, али који су разоткривали управо дубоку патњу и страдање оних који су најневинији. Жикића посебно интересује специфична и неочекивана трансформација људске природе у ратним збивањима, те надирање ирационалних и несхватљивих размјера људског зла у тренуцима крупних историјских ломова и догађаја. Средишње мјесто у овом рукопису припада приказивању догађаја из Другог балканског рата 1913. године, а затим и Првог свјетског рата, поготово из раздобља 1914–1915. године, те застрашујућих бугарских злочина над недужним цивилним становништвом након повлачења српске војске преко Албаније и прерасподјеле освојених територија међу „Силама осовине“, тако што је простор на југоистоку Србије ушао у бугарску окупациону зону.

Путописни поступак највише долази до изражаја у приказивању два његова путовања на школовање у Русију, заједно са школским другом и вршњаком Пером Савићем. Прво путовање десило се у рану јесен 1897. године, када су отпутовали на школовање, а друго пет година касније, 1902. године, када су као ђаци дошли на љетњи распуст у Србију. Жикић посебно детаљно описује зехњу, неизвјесност и страх који су доживјели приликом првог путовања у Русију. Отпутовали су из Зајечара у Радујевац на Дунаву, одатле лађом до Београда, па возом за Будимпешту, а онда преко Чешке и Пољске у Минск, Смоленск и Москву. При томе су доживјели велику непријатност у Будимпешти јер су због неискуства и несналажења, те због непознавања језика, грешком сјели у воз за Краков, умјесто у воз који је ишао у погранично чешко мјесто Чаково. Међутим, долазак у Москву у „Српско подворје“, међу своје и међу добронамјерне људе, потпуно их је ослободио свих страхова, тако да су касније након одласка у Свето-Тројицку Сергијевску лавру пропутовали и упознали бројне руске градове и крајеве. Поред Москве највише простора Жикић посвећује приказивању Петрограда и Новочеркаска на Дону.

Одлазак на распуст у Србију 1902. године приказан је кроз описивање путовања од Москве до Кијева (гдје су неколико дана одсјели у гласовитој Кијево-Печерској лаври), а одатле преко Одесе Црним морем до ушћа Дунава, па све лађом уз Дунав до Радујевца и даље возом до Зајечара. Интересантно је напоменути да приликом пловидбе лађом преко Црног мора, Жикић са осталим сапутницима доживљава велико невријеме и страшну буру, која по описима и путописним сликама увелико подсјећа на Доситејеве записе о сличном искуству које је доживио осамдесетих година 18. вијека приликом пловидбе лађом од Цариграда до Јашија, а која је овај српски просветитељ подробно описао у свом мемоарском дјелу *Живот и прикљученија* (1783).

Жикић је веома пажљив и надахнут путописац, а та његова способност уочљива је не само у приказивању страних и непознатих крајева и земаља, већ и у приказивању ужег завичаја, као и бројних мјеста и градова у Србији са којима се сусретао. Бројни су такви примјери, а као нарочито упечатљив издвајамо опис Кривог Вира. Именовање за пароха у Кривом Виру 1913. године и долазак у ово живописно село у Бољевачкој општини, на железничкој прузи између Зајечара и Параћина, подстакло је Жикића да напише прави мали путопис о овом мјесту. Нарочито је описана географија овог поднебља смјештеног на обронцима горостасног Ртња, а затим и пољопривредна богатства у сточарству и воћарству. Надахнуто је описан извор Кривовирског Тимока одмах изнад села из једне „камените расеклине“, а испод њега и живописне воденице у којима се даноноћно у току читаве године мљело жито. Осим тог извора, мало ниже, из камена је избјигало извориште млаке бањске воде, које је тамошњи народ називао Врело. „Над самим Вре-

лом подигли су Кривовирци купатило од дасака, где се купају и лети и зими, а Кривовирке беле своја платна и перу шарене поњаве“ . (Жикић, 2015: 253)

Важно је овом приликом нагласити да је Жикић и у другим приликама, независно од овог мемоарског текста, потврђивао изражен путописни таленат. Ради се о рукописима двије путописне репортаже посвећене Новом Саду и Сплиту. Прва која је посвећена Новом Саду настала је 1926. године, са насловом „С новосадске скупштине“, приликом Жикићевог учешћа на Скупштини Свештеничког удружења. Други путописни текст настао је 1961. године, када је Жикић у позним годинама живота, био у изузетној прилици да посјети Сплит и Далмацију.

5.0. Захваљујући вриједним издањима Народне библиотеке „Његош“ из Књажевца, пажња књижевне јавности за дјело проте Симеона Жикића изнова је обновљена, тако да сада већ имамо потпуну представу о значају који има за историју српске књижевности у 20. вијеку. Жикић је својим књижевним дјелом на аутентичан начин приказао догађаје и прилике, људе и обичаје са простора југоисточне Србије с краја 19. и из почетних деценија 20. вијека. Приказао је свагдашњу народну патњу и срећу, карактере и нарави, обичаје и вјеровања, те борбу са сиромаштвом, болестима и непросвијешћеношћу, али и трагичну судбину и страдања у ратовима и окупацијама. Показао је постојаност тог народа који никад није заборавио свијест о српском имену и православној вјери. Све то исприповиједано је на занимљив начин, лијепим језиком и јасном реченицом, кроз добро вођене наративне заплете, кроз упечатљиве описе и психолошке карактеризације. Свакако да то нису дјела која улазе у врхунска достигнућа српске књижевности прве половине 20. вијека, али употпуњују регионалну слику књижевности, те обогаћују наша сазнања о културном и духовном животу у наведеном времену и простору.

Цитирани извори и литература

- Жикић, 2010: С. Жикић, *Говор срца*, роман, приредила: Владана Стојадиновић, Едиција „Завештање“, књ. 1, Народна библиотека „Његош“, Књажевац, 283.
- Жикић, 2011: С. Жикић, *На своме послу*: роман из свештеничког живота, приредила: Владана Стојадиновић, Едиција „Завештање“, књ. 2, Народна библиотека „Његош“, Књажевац, 336.
- Жикић, 2012: С. Жикић, *Парохијске слике и прилике*, приредила: Владана Стојадиновић, Едиција „Завештање“, књига 3, Народна библиотека „Његош“, Књажевац, 276.
- Жикић, 2013: С. Жикић, *За указом*, приредила: Владана Стојадиновић, Едиција „Завештање“, књига 4, Народна библиотека „Његош“, Књажевац, 293.

- Жикић, 2014: С. Жикић, *Тешка времена*, приповетке, приредила: Владана Стојадиновић, Едиција „Завештање“, књига 5, Народна библиотека „Његош“, Књажевац, 274.
- Жикић, 2014: Сима Жикић, *Пастирска реч*, приредила: Владана Стојадиновић, Едиција „Завештање“, књига 6, Народна библиотека „Његош“, Књажевац, 179 с.
- Жикић, 2015: С. Жикић, *Моји мемоари*, приредила: Владана Стојадиновић, Едиција „Завештање“, књига 7, Народна библиотека „Његош“, Књажевац, 720.
- Максимовић, 2010: Г. Максимовић, „У вртлогу историје“, поговор у књизи: Сима Жикић, *Говор срца*, роман, приредила: Владана Стојадиновић, Едиција „Завештање“, књ. 1, Народна библиотека „Његош“, Књажевац, стр. 272-276.
- Максимовић, 2011: Г. Максимовић, „У вртлогу живота“, поговор у књизи: Сима Жикић, *На своје послу*: роман из свештеничког живота, приредила: Владана Стојадиновић, Едиција „Завештање“, књ. 2, Народна библиотека „Његош“, Књажевац, стр. 320-326.
- Максимовић, 2012: Г. Максимовић, „Приче из народног живота“, поговор у књизи: Сима Жикић, *Парохијске слике и прилике*, приредила: Владана Стојадиновић, Едиција „Завештање“, књига 3, Народна библиотека „Његош“, Књажевац, стр. 259-264.
- Максимовић, 2013: Г. Максимовић, „Истрајност животних идеала“, поговор у књизи: Сима Жикић, *За указом*, приредила: Владана Стојадиновић, Едиција „Завештање“, књига 4, Народна библиотека „Његош“, Књажевац, стр. 281-287.
- Максимовић, 2015: Г. Максимовић, „Живот и прича Симе Жикића“, предговор у књизи: Сима Жикић, *Моји мемоари*, приредила: Владана Стојадиновић, Едиција „Завештање“, књига 7, Народна библиотека „Његош“, Књажевац, стр. 7-11.
- Стојадиновић, 2014: В. Стојадиновић, „Прота Сима Жикић-стваралац на своје послу“, предговор у књизи: Сима Жикић, *Тешка времена*, Едиција „Завештање“, књига 5, Народна библиотека „Његош“, Књажевац, стр. 8-15.

Goran M. Maksimović

FORGOTTEN WRITTEN SIMEON ŽIKIĆ FROM THE EASTERN SERBIA TERRITORY ACCORDING TO ROMANIA AND BULGARIA

Summary

Serbian literary historiography in previous research has prevented the formation of a proto Simeon Žikić (1878-1964) in the area of Eastern Serbia at the end of the 19th and in the first half of the 20th century. He left behind, mainly in the handwritten legacy, several works: three novels (*Govor srca*, *Na svome poslu*, *Za*

ukazom), two books of narratives (*Parohijske slike i prilike, Teška vremena*), a book of discussions and articles (*Pastirska reč*) and an extensive autobiographical and memoir book (*Moji memoari*). All of these texts are mostly thematically related to the life of the Timok region of Eastern Serbia and the bordering Serb region towards Romania and Bulgaria in the last third of the 19th and early four decades of the 20th century, while in the manuscript of the memoir, a noteworthy place was also given to the description of life in Russia, where he studied from 1897. to 1905. Thanks to the textual work of Vladana Stojadinović, all these manuscripts were published in the Edict of the “Zaveštanja” of the National Library “Njegoš” from Knjaževac from 2010. to 2015, and in 2017. a collection of works was also published *Sima Žikić, svedok vremena*. In this way, a literary writer finally included in the serbian literary historiography of Eastern Serbia into equal parts of the serbian literature.

Key words: serbian literature, forgotten writers, the culture of memory, border regions, novel, story, memoirs.